

دانشگاه گوارا، دانش کشاورزی و توسعه

نشریه کارآفرینی در کشاورزی

جلد هفتم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۹

<http://jead.gau.ac.ir>

صفحات: ۳۵-۵۰

DOI: 10.22069/jead.2021.18869.1458

تحلیل ابعاد مؤثر بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی بر اساس دیدگاه کارشناسان ترویجی

ندا عزتی^۱، مریم امیدوی نجف آبادی^{۲*}، سید مهدی میردامادی^۳

^۱دانش‌آموخته گروه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

^۲دانشیار گروه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

^۳دانشیار گروه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۴

چکیده

زیست بوم کارآفرینی نقش کلیدی در توسعه اقتصادی و ظهور اقتصادهای مبتنی بر نوآوری داشته است. برای توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی، شناسایی عناصر تشکیل دهنده این زیست بوم ضروری به نظر می‌رسد. هدف این پژوهش بررسی ابعاد مؤثر بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی بر اساس دیدگاه کارشناسان ترویجی شهرستان کرمانشاه بود. تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات غیرآزمایشی و همبستگی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر ۲۵۵ نفر کارشناس ترویجی می‌باشد و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۱۵۳ نفر محاسبه گردیده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای شامل ۴۹ گویه برای سنجش عوامل مؤثر بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است. روایی و پایایی پرسشنامه از طریق بررسی متخصصان و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت. متغیر وابسته تحقیق حاضر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است که بوسیله گویه‌های تعداد شرکت‌های با رشد بالا، تعداد مشارکت شرکت‌های جوان در حوزه کشاورزی، عملکرد صادراتی شرکت‌های کوچک، تعداد کسب و کارهای جدید و رشد خالص جمعیت کسب و کار در حوزه کشاورزی در شهرستان کرمانشاه سنجیده شد. نتایج رگرسیون بیانگر آن بود که عامل قوانین و سیاست‌ها (ضریب بتا ۰/۴۲۶)، عامل شناختی-فرهنگی (ضریب بتا ۰/۲۹۸) و عامل آموزشی-ترویجی (ضریب بتا ۰/۱۳۸) بیشترین تاثیر را در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی دارا بودند. وضع قوانین و سیاست‌های حمایتی جهت توسعه واحدهای تحقیق و توسعه دولتی و غیر دولتی می‌تواند زمینه ساز شکل‌گیری زیست بوم‌های موفق در حوزه کشاورزی گردد.

واژه‌های کلیدی: زیست‌بوم کارآفرینی، شهرستان کرمانشاه، قوانین و سیاست‌ها، کارآفرینی

*نویسنده مسئول: m.omidi@srbiau.ac.ir

مقدمه

متخصصان توسعه معتقدند که حمایت و توسعه کشاورزی نقش تعیین کننده‌ای در توسعه بخش‌های مختلف بالاخص مناطق روستایی دارد و اساس اصلی توسعه روستایی محسوب می‌شود (توحیدیان و رضایی، ۱۳۹۷). با توجه به سهم زیاد کشاورزی که در توسعه اقتصاد روستاها دارد، اعمال تغییرات و تحولات مطلوب در جهت گسترش دامنه فعالیت‌ها، بسط امور و افزایش عملکردها و همچنین توسعه کارآفرینی کشاورزی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه کسب‌وکارهای روستایی گردد (علیزاده، ۱۳۹۸). کارآفرینی کشاورزی به‌عنوان تلفیق مهارت‌های کارآفرینی و مدل‌های کسب‌وکار کشاورزی تعریف می‌گردد. کارآفرینی کشاورزی می‌تواند با شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌های بخش کشاورزی جوامع روستایی توسط برنامه‌ریزی راهبردی مناسب به توسعه اقتصادی روستایی در کنار سایر ابعاد توسعه کمک کند (حسینی‌نیا، ۱۳۹۸).

توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی را می‌توان متأثر از عواملی دانست که توجه صرف به هر کدام نمی‌تواند نقشه راه مشخصی را برای تبیین آن‌ها به تنهایی بیان نماید و نگاه جزئی به هریک از آن‌ها پیامدی جز بی نتیجه ماندن اقدامات در جهت بهره‌وری کارآفرینی و توسعه کشاورزی به همراه نخواهد داشت (Izenberg, 2011). عملکرد یک سیستم آشکارا به عملکرد اجزایش وابسته است، اما یک عامل مهم، چگونگی تعامل آن‌ها با یکدیگر برای تأثیرگذاری بر عملکرد سیستم کلی است. در واقع می‌توان گفت کارآفرینی برای خود متکی بودن، نیازمند زیست‌بوم است و زیست‌بوم نیازمند مجاورت است؛ به طوری که ابعاد مختلف بتوانند با همدیگر رشد کنند و متقابلاً تقویت شوند (داوری و همکاران، ۱۳۹۰). در واقع زیست‌بوم کارآفرینی است که تعیین می‌کند افراد به سمت و سوی کارآفرینی حرکت کنند یا خیر. مفهوم زیست‌بوم

در کارآفرینی به افراد، سازمان‌ها و نهادهایی اشاره می‌کند که محرک و یا مانع تصمیم فرد برای کارآفرینی است و بر احتمال موفقیت فرد در صورت راه‌اندازی کسب‌وکار کارآفرینانه تأثیرگذار است (Spigel et al., 2018). زیست‌بوم کارآفرینی مجموعه‌ای از دورنماهای فرهنگی متمرکز، شبکه‌های اجتماعی، حمایت مالی، دانشگاه‌ها و سیاست‌های اقتصادی فعالی هستند که محیط‌های حمایتی کسب‌وکارها را خلق می‌کند (داوری و همکاران، ۱۳۹۶) همان گونه که از تعریف زیست‌بوم کارآفرینی استنباط می‌شود، زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی ایجاد محیطی است که تمام کنشگران و ذی‌نفعان بخش کشاورزی در کنار همدیگر باهم همراه بوده تا به هدف مشترک برسند (Cohen et al., 2008). زیست‌بوم کارآفرینی در کشاورزی منجر به خلق روابط اجتماعی جدید، سازمان و فرهنگ خاص خود در جامعه می‌شوند و در عین حال هم از محیط، فرهنگ و ذی‌نفعان خود تأثیرپذیرند (Wendy et al., 2007). به عبارت دیگر زیست‌بوم، یک ساختار منظم از مجموعه کنشگرانی است که به منظور تحقق ارزش‌های مشترک با یکدیگر تعامل دارند (Adner, 2017). ادبیات مربوط به زیست‌بوم‌های کارآفرینی در حوزه کشاورزی بسیار گسترده اما پراکنده بوده و به همین دلیل در کشورهای مختلف تعاریف گوناگونی برای آن ارائه شده است. این تعاریف با توجه به ساختار سنی، جمعیتی، فرهنگی و درجه توسعه‌یافتگی متفاوت هستند و هر کدام ابعاد و یا شاخص‌هایی را از منظر حوزه‌های تخصصی مورد بحث و تحقیق قرار داده‌اند. متأسفانه اغلب اوقات تنها یک یا دو عنصر از زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی به تنهایی بررسی شده و در نتیجه بسیاری از تلاش‌ها جهت شناسایی ابعاد تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در بخش کشاورزی به بیراهه می‌رود و تبیین درستی از این موضوع صورت نمی‌پذیرد. ممکن است به طور مجزا،

و توسعه کارآفرینی در کشاورزی، یک عنصر مجزا در زیست‌بوم به ندرت کافی است. بلکه باید بسیاری از عناصر زیست‌بوم را به طور هم‌زمان مورد نظر قرارداد. مبنای به کارگیری از این رهیافت تفکر سیستمی است (هلالی و همکاران، ۱۳۹۸).

استان کرمانشاه به‌رغم دارا بودن قابلیت‌ها و فرصت‌های اشتغال و کارآفرینی، طبق گزارش مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) رتبه اول بیکاری در کشور را به خود اختصاص داده است. بررسی وضعیت مؤلفه‌های زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی در استان‌ها و شهرستان‌های ایران حکایت از آن دارد که در سایه همین زیست‌بوم برخی از مناطق در ایران توانسته‌اند به اقتصادهای توانمند تبدیل شوند؛ اما بررسی وضعیت مؤلفه‌های این زیست‌بوم در برخی شهرستان‌ها همانند شهرستان کرمانشاه علی‌رغم شرایط مناسب و ایده‌آل خود در زمینه کشاورزی و بهره‌مندی از جوانان و نیروی کار مناسب در بخش کشاورزی و همچنین پتانسیل‌های این شهرستان در زمینه توسعه زیرساخت‌های کارآفرینی در کشاورزی نشان می‌دهد که این شهرستان به دلیل غفلت از آن، همچنان به‌عنوان اقتصاد مبتنی بر منابع باقی مانده است. بنابراین شرط لازم برای طی کردن مراحل توسعه و تبدیل شدن به اقتصادهای مبتنی بر نوآوری، وجود زیست‌بوم‌های کارآفرینی نوآورانه در این شهرستان می‌باشد. در این راستا به نظر می‌رسد که تحقیق و بررسی برای هرچه روشن‌تر کردن ابعاد مؤثر بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینان در بخش کشاورزی دیدگاه سیستمی در توسعه و بهبود کارآفرینی امری ضروری تلقی گردد، چرا که با به‌کارگیری دیدگاه سیستمی ریشه، بسیاری از مشکلات کارآفرینی مشخص می‌گردد و با شناسایی اجزا و ساختارهای زیست‌بوم کارآفرینی در بخش کشاورزی، می‌توان راه‌حلی خلاقانه برای هدایت این زیست‌بوم به سمت مطلوب پیدا نمود. هدف این

هرکدام از حلقه‌های زنجیر موجب کارآفرینی شوند اما جهت پایدار نگه‌داشتن زیست‌بوم ناکافی است؛ بنابراین بررسی رهیافت جامع‌نگر به توسعه کارآفرینی و شناسایی ابعاد آن به طور یکپارچه به طوری که همه ذی‌نفعان در حمایت کارآفرینان را در مراحل و بخش‌های مختلف درگیر کند مؤثر و کارآمد می‌باشد (Overholm, 2015). در بین مدل‌های ارائه شده در زمینه زیست‌بوم کارآفرینی مدل ارائه‌شده Isenberg (۲۰۱۱) تا حدود زیادی جامع‌تر و کامل‌تر از این تحقیقات به رویکرد زیست‌بوم‌های کارآفرینانه نگریسته است. در این مدل اجزا یا قطب‌ها بر عوامل (منابع) کلیدی موجود همانند سرمایه‌های انسانی، مالی و خدمات رسمی یا اداری و حمایت‌ها، ابعاد فرهنگی، در نهایت دستیابی به مشتریان بازارهای محلی و خارجی تمرکز دارد (Lingelbach, 2016). خصیصه‌ها، اصول و قطب‌های این مدل نشان می‌دهد که رویکرد زیست‌بوم کارآفرینانه شامل حرکت از تفکر اقتصاد سنتی در مورد کسب‌وکار و به‌ویژه در مورد بازار، به سوی اقتصادی نو از دید مردم، شبکه‌ها و نهاده است (Stam, 2015).

دیدگاه جزءنگری به مسائل و مشکلات موجود در بحث کارآفرینی کشاورزی در استان کرمانشاه همواره یکی از مشکلاتی است که فعالیت‌های کارآفرینی این شهرستان را با مخاطراتی همراه می‌سازد. شواهد نشان می‌دهد با وجود پیشرفت‌هایی که در زمینه توسعه فرآیندهای کارآفرینی کشاورزی در دهه‌های اخیر در کرمانشاه ایجاد شده است، برخی از این عناصر هنوز توسعه نیافته‌اند، پیوندهای حیاتی بین اجزای تشکیل‌دهنده فرآیند کارآفرینی فراموش شده و بعضی عوامل کلیدی هنوز غایب هستند. در واقع می‌توان گفت شکل‌گیری ساختار و اکوسیستم کارآفرینی در وهله نیازمند درگیر کردن تمامی کنشگران و بررسی آنان و همچنین بررسی عوامل تأثیرگذار بر اکوسیستم کارآفرینی می‌باشد. برای ایجاد

مرور ادبیات موضوع: تاکنون تحقیقات گوناگونی پیرامون زیست‌بوم‌های کارآفرینی و عوامل مؤثر بر آن در جهان صورت گرفته است. تحقیقات پیشین صرفاً روی یک بعد یا ابعاد محدودی مطالعه انجام دادند؛ ولی لازم است که همه ابعاد با هم مورد مطالعه قرار گیرند. جدول (۱) به برخی از نتایج تحقیقات داخلی و خارجی در زمینه تبیین عوامل مؤثر بر توسعه زیست‌بوم‌های کارآفرینی اشاره می‌نماید:

پژوهش‌شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد مؤثر بر توسعه زیست‌بوم‌های کارآفرینی کشاورزی بوده تا بتوان با شناخت این ابعاد گام اساسی برای توسعه کارآفرینی کشاورزی به طور اخص و توسعه روستایی و کشاورزی به طور اعم را فراهم نمود. بنابراین سؤال اساسی تحقیق حاضر این است که چه عواملی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی در شهرستان کرمانشاه تأثیرگذار است؟

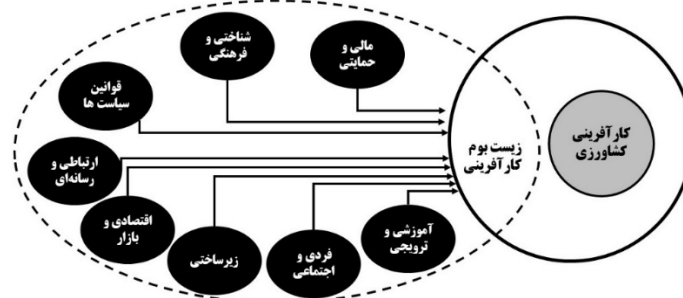
جدول ۱- نتایج تحقیقات و پیشینه پژوهش‌های مرتبط با زیست‌بوم کارآفرینی

محققان	عنوان تحقیق	نتایج تحقیقات
داوری و همکاران (۱۳۹۶)	بررسی ابعاد مؤثر بر کارایی و اثربخشی زیست‌بوم‌های کارآفرینی	در پژوهش خود بیان داشته‌اند که مجموعه‌ای از عوامل نظیر حمایت‌ها، سرمایه انسانی، بازارها، فرهنگ، سیاست و تأمین مالی کارایی یک زیست‌بوم کارآفرینی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.
حسینی نیا و همکاران (۱۳۹۸)	طراحی الگوی زیست‌بوم کارآفرینی در کسب‌وکارهای روستایی تعاون محور	عوامل اصلی و تشکیل‌دهنده زیست‌بوم کارآفرینی در قالب شش مقوله اصلی سیاسی، فرهنگی، آموزشی - مهارتی، بازار، مالی و حمایتی - ترغیبی بیان کرده‌اند.
مرادی و همکاران (۱۳۹۹)	واکاوای عوامل نهادی زیست‌بوم کارآفرینی دانشگاهی	مهمترین عوامل نهادی زیست‌بوم کارآفرینی دانشگاهی در سه سطح ملی، صنعت و سازمان به ترتیب عبارتند از در سطح ملی؛ نهادهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، قضایی و قانونگذاری، در سطح صنعت؛ نهادهای صنعت و بازار و سازمان‌های تسهیل‌گر و در سطح سازمان؛ نهادهای مدیریت، فناوری، فرهنگ، قوانین و مالی.
آیزنبرگ (۲۰۱۱)	عوامل مؤثر بر زیست‌بوم کارآفرینی	به اعتقاد او زیست‌بوم شامل عواملی نظیر بازار (مشتری‌های اولیه و شبکه‌هایی همچون شبکه‌های کارآفرینی و شرکت‌های بین‌المللی)، سیاست، سرمایه مالی، فرهنگ، حمایت‌ها و سرمایه انسانی می‌باشد.
رانگ و همکاران (۲۰۱۵)	تحلیل و درک کامل زیست‌بوم کسب‌وکار	در این چارچوب به شش بعد زمینه، همکاری، ساختار، پیکربندی، توانمندی و تغییرات توجه شده است. هر یک از ابعاد موردنظر بخشی از ویژگی‌ها و شرایط زیست‌بوم کسب‌وکار را تحلیل می‌کنند.
فرنکل و همکاران (۲۰۱۶)	تحلیل زیست‌بوم‌ها و عوامل مؤثر بر آن	در تحلیل زیست‌بوم باید به ابعاد تاریخچه، فرهنگ، چارچوب قوانین و مقررات، آموزش، علم و تأمین مالی توجه شود. چارچوب تحلیل زیست‌بوم نوآوری آن‌ها شامل ۴ بعد فرهنگ، بازارها، زمینه و نمادها است.
مایل و موریسون (۲۰۱۸)	شناسایی فاکتورها و مؤلفه‌های اصلی زیست‌بوم کارآفرینی	فاکتورهای اصلی زیست‌بوم در قالب ۸ گروه پشتیبانی اخلاقی، پشتیبانی مالی، پشتیبانی فناوری، پشتیبانی بازار، پشتیبانی اجتماعی، پشتیبانی شبکه، پشتیبانی دولت و پشتیبانی محیطی دسته‌بندی نمودند.
پورنیم‌ا و راجینی (۲۰۲۱)	عوامل مؤثر بر کارآفرینی اجتماعی برای ایجاد اکوسیستم‌های نوآورانه	چشم‌انداز اجتماعی، هوش اجتماعی، خودآگاهی، قصد کارآفرینی اجتماعی، پشتیبانی از شبکه غیررسمی و اکوسیستم ابتکاری از عوامل تکامل یافته هستند.

با بررسی نتایج تحقیقات در زمینه بررسی عوامل مؤثر بر اکوسیستم‌های کارآفرینی می‌توان دریافت توسعه اکوسیستم‌های کارآفرینی در هر حوزه نیازمند بررسی ویژگی‌ها و رویکردهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی سیاسی و غیره بوده که اثربخشی این اکوسیستم‌ها را در زمینه توسعه فرآیندهای کارآفرینی بیش از پیش نمایان می‌سازد. این عوامل گاهاً به صورت طبیعی و یا بر اثر برهم کنش عوامل گوناگون انسانی و محیطی حادث شده و می‌تواند در بازه‌های زمانی گوناگون اثرات متفاوتی را برجای بگذارد. این عوامل جدا از شرایط زمانی و فرآیندهای وابسته گاهاً می‌تواند سبب توسعه و رشد کسب‌وکارهایی گردد و اثربخشی آن‌ها به میزان قابل توجهی افزایش دهد. چرا که همانند اکوسیستم‌های طبیعی، جانوران و گیاهان می‌توانند زمینه‌ساز رشد و بقای آن‌ها گردند. این اکوسیستم‌ها نیز می‌توانند به نوعی نقش محافظتی از کسب‌وکارها را داشته باشد و عاملی در جهت تثبیت و رشد آن در عرصه‌های مختلف و در بازه زمانی بلندمدت شود. با بررسی پیشینه تحقیق و مرور ادبیات چارچوب نظری این پژوهش (شکل ۱) ترسیم گردیده است.

فرضیه‌های اصلی پژوهش به شرح زیر است:

- ✓ عوامل مالی و حمایتی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل شناختی و فرهنگی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل فرهنگ کارآفرینی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل سیاست‌گذاری بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل ارتباطی و رسانه‌ای بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل اقتصادی و بازار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل زیرساختی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل فردی و اجتماعی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ عوامل آموزشی و ترویجی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی تأثیر معناداری دارد.

شکل ۱- چارچوب نظری تحقیق (منبع: پیشینه تحقیق و مرور ادبیات)

جمع‌آوری اطلاعات ابتدا بر اساس مروری وسیع بر منابع و اسناد موجود کتابخانه‌ای و اینترنتی، مبانی نظری تحقیق شکل گرفت. سپس بر اساس پرسشنامه،

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است. از نظر امکان کنترل متغیرهای تحقیق و نحوه گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات غیرآزمایشی هست. برای

کرمانشاه، ۱۳۹۹). حجم نمونه این تحقیق بر اساس فرمول کوکران برابر با ۱۵۳ نفر بود که به همین تعداد پرسش‌نامه تهیه و در بین کارشناسان ترویجی توزیع گردید. روش جمع‌آوری به صورت نمونه‌گیری تصادفی می‌باشد. به دلیل تمرکز کارشناسان ترویجی در یک مجموعه و دسترسی مستقیم به آن‌ها تمامی پرسش‌نامه‌ها به صورت حضوری و تمامی ۱۵۳ پرسش‌نامه توسط این کارشناسان تکمیل گردید. برای تعیین اعتبار اولیه ابزار تحقیق از روایی صوری استفاده شد. پرسش‌نامه در اختیار اساتید راهنما و مشاور پایان‌نامه قرار گرفت و اصلاحات اعمال گردید. به منظور بررسی پایایی ابزار تحقیق ابتدا ۳۰ پرسش‌نامه، خارج از جمعیت آماری در شهرستان کرمانشاه از توابع استان کرمانشاه (پیش‌آزمون) توزیع شد که با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ پایایی هریک از متغیرهای مستقل (مالی - حمایتی، شناختی-فرهنگی، قوانین-سیاست‌ها، ارتباطی و رسانه، اقتصادی و بازار، زیرساختی، فردی و اجتماعی، آموزشی و ترویجی) و وابسته (توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی) محاسبه و مورد تایید واقع شد. جدول ۳ ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای هر یک از مقیاس‌های مورد استفاده در پیش‌آزمون را نشان می‌دهد.

چگونگی روابط بین متغیرهای تحقیق در جامعه مورد مطالعه، بررسی شد. پرسشنامه شامل ۹ قسمت می‌باشد. ۸ قسمت پرسشنامه، متغیرهای مستقل (مالی-حمایتی، شناختی-فرهنگی، قوانین-سیاست‌ها، ارتباطی و رسانه، اقتصادی و بازار، زیرساختی، فردی و اجتماعی، آموزشی و ترویجی) را اندازه می‌گیرد و متغیر وابسته تحقیق حاضر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است که بوسیله گویه‌های تعداد شرکت‌های با رشد بالا بر اساس گردش مالی، میزان مشارکت شرکت‌های جوان در حوزه کشاورزی در رشد بهره‌وری، عملکرد صادراتی شرکت‌های کوچک، تعداد کسب و کارهای جدید ایجاد شده توسط کارفرمایان و رشد خالص جمعیت کسب و کار در حوزه کشاورزی در شهرستان کرمانشاه اندازه‌گیری شده است.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کارشناسان ترویجی سازمان جهاد کشاورزی شهرستان کرمانشاه است که بر اساس آمار ارائه شده توسط سازمان جهاد کشاورزی تعداد آن‌ها برابر ۲۵۵ نفر است که در بخش‌های مختلف سازمان مشغول به فعالیت بوده که در جدول ۲ به جزئیات آن اشاره شده است (آمارنامه اداره منابع انسانی وزارت جهاد کشاورزی شهرستان

جدول ۲- بخش‌های مختلف سازمان جهاد کشاورزی و تعداد پرسنل (جامعه آماری)

ردیف	نام بخش	تعداد کارشناس ترویجی
۱	مرکز روابط عمومی و اطلاع‌رسانی سازمان	۸
۲	دفتر محیط‌زیست و معاونت غذا	۸
۳	معاونت بهبود تولیدات گیاهی	۲۰
۴	معاونت آب‌و خاک	۱۵
۵	معاونت امور باغبانی	۱۵
۶	معاونت تولیدات دامی	۳۸
۷	معاونت توسعه صنایع تبدیلی و کسب‌وکارهای کشاورزی	۲۲
۸	معاونت توسعه مدیریت منابع	۱۸
۹	معاونت ترویج و آموزش کشاورزی	۴۵
۱۰	معاونت منابع طبیعی	۱۲

ندا عزتی و همکاران

ردیف	نام بخش	تعداد کارشناس ترویجی
۱۱	خدمات و تسهیلات کشاورزی برای کشاورزان	۱۰
۱۲	معاونت دامپزشکی	۱۶
۱۳	شرکت شهرک‌ها	۱۳
۱۴	امور اراضی	۱۵
	مجموع	۲۵۵

منبع: آمارنامه اداره منابع انسانی وزارت جهاد کشاورزی شهرستان کرمانشاه، ۱۳۹۹

جدول ۳- ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیرهای تحقیق

متغیر	سؤالات پرسش نامه	آلفای کرونباخ
مالی حمایتی	۶	۰,۸۵۴
شناختی فرهنگی	۵	۰,۷۷۲
قوانین و سیاست‌ها	۴	۰,۸۶۴
ارتباطی و رسانه	۴	۰,۷۸۵
اقتصادی و بازار	۴	۰,۸۳۹
زیرساختی	۷	۰,۸۳۵
فردی و اجتماعی	۱۱	۰,۸۶۰
آموزشی و ترویجی	۳	۰,۸۴۴
توسعه زیست بوم کارآفرینی کشاورزی	۵	۰,۸۱۵

منبع: یافته‌های تحقیق

می‌باشند و مدرک فوق‌دیپلم دارای کمترین فراوانی (۴/۷ درصد) در بین پاسخگویان است. یافته‌های حاصل از توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سابقه کار مشخص گردید که بیشترین فراوانی مربوط به سابقه کاری بین ۱ تا ۸ سال است که ۱۰۳ نفر در این طبقه قرار دارند. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سابقه فعالیت‌های کارآفرینی در حوزه کشاورزی نشان می‌دهد اکثریت پاسخگویان سابقه کارآفرینی نداشته‌اند. تعداد ۱۱۳ نفر از جامعه پژوهش با در درصد فراوانی ۷۳/۸۵ تاکنون سابقه فعالیت‌های کارآفرینی در حوزه کشاورزی نداشته‌اند. برای بررسی اولویت‌بندی مقیاس‌های متغیرهای مورد بررسی از ضریب تغییرات استفاده گردید. نتایج سه گویه اولویت‌دار هر یک از ابعاد در جدول ۴ مشخص گردیده است:

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۲۵ استفاده شده و داده‌ها در ۲ بخش آمار توصیفی (مشخصه مرکزی و پراکندگی) و آمار استنباطی شامل رگرسیون چندگانه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سن نشان می‌دهد میانگین سنی پاسخگویان مورد مطالعه ۴۰,۰۶ با انحراف معیار ۸/۸۹ سال بود و پاسخگویان در دامنه سنی ۲۴ تا ۶۰ سال قرار دارند. یافته‌های حاصل از توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب جنسیت نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی مربوط به مردان است. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سطح تحصیلات نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان (۵۱/۸ درصد) دارای مدرک کارشناسی

جدول ۴- اولویت‌بندی گویه‌های سازه‌های مرتبط با زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها	سازه
۱	۰/۱۸	۰/۷۵	۴/۰۴	برنامه وام و تسهیلات کم‌بهره برای کسب‌وکارهای کشاورزی نوپا و نوآفرین	مالی- حمایتی
۲	۰/۱۹	۰/۷۷	۴/۰۴	تسهیل سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز در مراحل راه‌اندازی و توسعه کسب‌وکار	
۳	۰/۱۹	۰/۷۶	۴/۰۴	مشارکت بخش خصوصی در تأمین مالی کارآفرینانه و سرمایه‌گذاری خطرپذیر	
۱	۰/۱۹	۰/۸۰	۴/۰۰	آشنایی کشاورزان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی با چهره‌های موفق در زمینه‌های گوناگون	شناختی- فرهنگی
۲	۰/۲۰	۰/۸۷	۳/۹۸	معرفی نمونه‌های کسب‌وکار موفق در زمینه کشاورزی در رسانه‌های ارتباط‌جمعی در جامعه	
۳	۰/۲۰	۰/۸۰	۳/۹۵	برپایی جشن‌ها و نمایشگاه‌های کارآفرینانه در حوزه محصولات کشاورزی و صنایع غذایی	
۱	۰/۱۸	۰/۷۶	۴/۰۴	تسهیل قوانین مربوط به حمایت‌های مادی و معنوی از تحقیقات و توسعه	قوانین سیاست‌ها
۲	۰/۱۹	۰/۸۷	۴/۰۲	توسعه سیاست‌های مرتبط با بخش کشاورزی در ایجاد کسب‌وکارهای نوین	
۳	۰/۱۹	۰/۷۹	۳/۹۹	اتخاذ راهبردها و رویکردها با محوریت توسعه کارآفرینی توسط سازمان‌های ذی‌ربط در بخش کشاورزی	
۱	۰/۱۹	۰/۷۹	۳/۹۸	توسعه ابزارهای ارتباط‌جمعی جهت ارتباط بیشتر کارآفرینان و ایجاد یک شبکه تعاملی در بین آنان	ارتباطی و رسانه
۲	۰/۱۹	۰/۷۹	۳/۹۶	افزایش کارگاه‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی در رسانه‌های ارتباط‌جمعی و تولید محتوا	
۳	۰/۲۰	۰/۸۰	۳/۹۵	توسعه مشارکت‌های اجتماعی بر پایه فناوری‌های ارتباطی و تسهیل در روند اجرایی فعالیت‌ها	
۱	۰/۱۹	۰/۷۸	۳/۹۸	حذف دلالان و واسطه‌ها و افزایش دسترسی به امکانات و تسهیلات	اقتصادی و بازار
۲	۰/۲۰	۰/۷۹	۳/۹۸	دسترسی و سهولت کانال‌های توزیع، فروشندگان و تأمین‌کنندگان نهاده در بخش کشاورزی	
۳	۰/۲۰	۰/۸۰	۳/۹۶	دسترسی به شبکه کارآفرینان و صاحبان کسب‌وکار محلی جهت تبادل اطلاعات بازار	
۱	۰/۱۹	۰/۷۶	۴/۰۳	دسترسی به امکانات ترابری و حمل‌ونقل	زیرساختی تی
۲	۰/۱۹	۰/۸۷	۴/۰۳	دسترسی به مراکز شهری و بازار فروش محصولات	
۳	۰/۱۹	۰/۸۷	۴/۰۳	دسترسی به زیرساخت‌های فناوری اطلاعاتی و ارتباطی نظیر اینترنت و رسانه‌های ارتباط‌جمعی	
۱	۰/۱۹	۰/۷۸	۳/۹۸	بهره‌مندی از نیروی کار بومی تحصیل‌کرده جهت رشد و توانمندسازی آنان و ایجاد انگیزه	فردی و اجتماعی
۲	۰/۱۹	۰/۷۸	۳/۹۹	مشارکت سرمایه‌گذاران و دوستان، خانواده در کسب‌وکارهای کشاورزی	
۳	۰/۱۹	۰/۷۸	۳/۹۹	انطباق‌پذیری با موقعیت‌ها و شرایط مختلف اجتماعی جهت مشارکت حداکثری و کسب تجارب	
۱	۰/۱۹	۰/۷۹	۳/۹۸	آموزش‌های عمومی، فرهنگی و ترویجی برای کارآفرینی و خوداشتغالی و کارآفرینی	آموزشی و ترویجی
۲	۰/۲۰	۰/۸۰	۴/۰۰	توسعه مراکز خدمات مشاوره‌ای و ترویجی برنامه‌های کسب‌وکار کشاورزی و روستایی	
۳	۰/۲۰	۰/۸۱	۳/۹۶	توسعه رهیافت‌های نوین ترویجی منطبق با رویکردهای کارآفرینی در بخش کشاورزی	

کشاورزی مورد تحلیل قرار گرفتند. به این منظور سازه‌های هشت‌گانه از طریق روش گام‌به‌گام وارد تحلیل رگرسیون شدند. نتایج تحلیل نشان داد که در گام اول ابعاد "قوانین سیاست‌ها" وارد تحلیل گردید. این متغیر به‌تنهایی ۷۰/۲ درصد تغییرات متغیر وابسته توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی را پیش‌بینی می‌کند ($p < 0.001$). نتایج نشان داد که در گام آخر ۶ سازه وارد تحلیل رگرسیونی شدند که در مجموع ۸۲/۸ درصد از توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی را تبیین نموده و اثرگذار می‌باشند.

در ابتدا ترکیب خطی غیروزن‌دار گویه‌های تشکیل دهنده هر ۸ متغیر وابسته و همچنین متغیر مستقل محاسبه شد. برای ۸ سازه ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شد که در سطح ۱ درصد رابطه معناداری بین همه سازه‌ها وجود داشت و لذا ۸ سازه مورد بررسی در تحقیق شرایط آزمون رگرسیون را دارند.

جهت بررسی رابطه علی بین متغیرهای تحقیق از روش رگرسیون چندگانه استفاده شد. بدین ترتیب که هر یک از ابعاد جهت بررسی رابطه آن‌ها با متغیر وابسته توسعه زیست‌بوم کارآفرینی

جدول ۵- نتایج آزمون رگرسیون برای پیش‌بینی متغیر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی

Sig.	F	R ² تعدیلی	R ²	R	ضریب t	ضریب بتا	متغیر پیش‌بین
۰/۰۰۰					۱۱/۶۰۶	۰/۴۲۶	قوانین سیاست‌ها
۰/۰۰۰					۶/۷۵۴	۰/۲۸۹	شناختی فرهنگی
۰/۰۰۰	۱۹۹/۱۳	۰/۸۲۳	۰/۸۲۸	۰/۹۱	۴/۶۹۶	۰/۱۳۸	آموزشی و ترویجی
۰/۰۳۴					۲/۱۲۸	۰/۰۷۱	زیرساختی
۰/۰۴۱					۲/۰۵۶	۰/۰۵۶	ارتباطی و رسانه
۰/۰۴۲					۲/۰۴۸	۰/۰۷۸	مالی حمایتی

منبع: یافته‌های تحقیق

می‌باشد. با توجه به ضریب معنادار این رابطه در سطح یک درصد می‌توان گفت اثر معنی‌داری به لحاظ آماری بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی دارد. به ترتیب سازه زیرساختی، سازه ارتباطی و رسانه، سازه مالی حمایتی وارد رگرسیون شدند و سازه فردی و اجتماعی و سازه اقتصادی و بازار در تحلیل رگرسیون وارد نشده‌اند که بیانگر این است که اثری بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی ندارند.

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در بخش تحلیل رگرسیون در گام اول ابعاد قوانین و سیاست‌ها به عنوان مهم‌ترین و تأثیر متغیر وارد رگرسیون شده است. سیاست‌ها و قوانین دولتی در

بر اساس جدول ۵ سازه قوانین و سیاست‌ها وارد مرحله ۱ رگرسیون شد و مقدار t برای این پارامتر برابر با ۱۱/۶۰۶ در گام ۶ می‌باشد. با توجه به ضریب معنادار این رابطه در سطح ۱٪ می‌توان گفت این سازه اثر معنی‌داری به لحاظ آماری بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی دارد. ابعاد شناختی - فرهنگی وارد مرحله ۲ رگرسیون شد و مقدار t برای این پارامتر برابر با ۶/۷۵۴ در گام ۶ می‌باشد. با توجه به ضریب معناداری این رابطه در سطح یک درصد می‌توان گفت این سازه نیز اثر معنی‌داری به لحاظ آماری بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی کشاورزی دارد. سازه آموزشی و ترویجی وارد مرحله ۳ رگرسیون شد و مقدار t برای این پارامتر برابر با ۴/۶۹۶ در گام ۶

فرایند همکاری به طور عام و همکاری فناورانه بین بخش‌های دولتی و خصوصی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد. سیاست‌ها و قوانین دولتی در فرآیند همکاری به طور عام و همکاری فناورانه بین بخش‌های دولتی و خصوصی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد. بخش تحقیقات در حوزه‌های مختلف کشاورزی اعم از تحقیقات علمی و میدانی می‌تواند علاوه بر توسعه و ایجاد آگاهی‌های لازم برای همه کنشگران فعال در عرصه زیست بوم کارآفرینی در بخش کشاورزی زمینه ساز پیشرفت و بهره‌مندی فراگیر نوآوری و به کارگیری فناوری-های نوین و پیشرفته در حوزه‌های گوناگون کشاورزی را فراهم آورد. از این رو وضع قوانین و سیاست‌های حمایتی جهت توسعه واحدهای تحقیق و توسعه دولتی و غیردولتی می‌تواند زمینه ساز تحول بخش کشاورزی و شکل‌گیری زیست بوم‌های موفق در این عرصه گردد. اتخاذ راهکارهای مناسب در چارچوب وضع قوانین و مقررات جهت افزایش سهم اشتغال در بخش کشاورزی نیز از دیگر راهکارهای توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی می‌باشد. این قوانین و سیاست‌ها باید بر اساس مجموعه قوانین و دستورالعمل‌هایی باشند که برنامه‌های حمایتی برای تشویق کارآفرینان از طریق مزایای مالیاتی، سرمایه-گذاری از بودجه عمومی، یا کاهش در مقررات مهمی در زمینه توسعه فعالیت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی می‌باشند. ممکن است این زمینه شامل کاهش موانع قانونی برای تشکیل بنگاه، توسعه نظام‌های مالی اثرگذار یا فراهم کردن صندوق‌های عمومی برای اجرای برنامه‌های حمایتی کارآفرینی و شبکه‌سازی باشد. این قوانین و سیاست‌ها باید دیدگاه کل‌نگری داشته باشد تا بتواند در یک اکوسیستم کارآفرینی با در نظر گرفتن تمامی عوامل و کنشگران اثر بخش بوده و بتواند سهم قابل توجهی در موفقیت

اکوسیستم داشته باشند. نتایج این بخش از تحقیق با نتایج تحقیقات محققانی همچون مایل و موریسون (۲۰۱۸)، احسانی فر و همکاران (۱۳۹۴)، قنبرعلی و همکاران (۱۳۹۵)، قنبری و همکاران (۱۳۹۵)، آیزنبرگ (۲۰۱۱) و جانسون (۲۰۱۷) مطابقت و همخوانی دارد.

در این زمینه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- ۱) قوانین و سیاست‌هایی جهت ارائه مشوق‌های سرمایه‌گذاری مانند تخفیف‌ها و معافیت‌های مالیاتی تدوین گردد به طوری که به منظور جلب سرمایه‌گذاری داخلی در حوزه ایجاد کسب‌وکارهای نوین و یا توسعه واحدهای کشاورزی بسترهای لازم فراهم شود؛
  - ۲) تشکیل کارگروه‌های تدوین مقررات با حضور همه کنشگران و یا نماینده‌های آن‌ها به منظور زمان‌سنجی و تعیین شاخص‌ها و معیارهای قوانین و سیاست‌های مناسب توسعه واحدهای کشاورزی و افزایش اشتغال در این حوزه و به منظور هماهنگی دستگاه‌های ذیربط؛
  - ۳) بسترسازی قانونی در جهت کاهش تشریفات اداری، مقررات زدایی و تصویب حداقل قوانین در موارد ضروری و تسهیل در زمینه کاهش هزینه‌های دریافت مجوزها در ساختار قانون‌گذاری بخش کشاورزی انجام گیرد؛
- ابعاد شناختی فرهنگی به عنوان دومین متغیر مهم متغیر رگرسیون شده است. ویژگی‌های فرهنگی؛ باورها و دیدگاه‌های اساسی در مورد کارآفرینی در یک منطقه می‌باشد. نگرش‌های فرهنگی و تاریخی کارآفرینی در یک فرهنگ دو ویژگی اصلی فرهنگی اکوسیستم کارآفرینانه است. فرهنگ کسب و کار باید به گونه‌ای باشد که فرصت و امکان شروع دوباره را برای کارآفرینان شکست خورده فراهم کند. این کارآفرینان، اغلب از تجربه و شبکه‌های

یکه و تنها به کار خود ادامه می‌دهند و چه بسا در مرحله‌ای از فعالیت به موانعی برمی‌خورند و از ادامه کار باز می‌مانند. پر کردن این خلأ پرداختن به مسئله آموزش و توسعه فعالیت‌های ترویجی در بخش‌های مختلف کشاورزی و در بین تمامی کنشگران زیست‌بوم‌های کشاورزی در کشور می‌باشد. نتایج این بخش از تحقیق با نتایج تحقیقات داوری و همکاران (۱۳۹۶)، آذر (۲۰۱۷)، فرنکل و همکاران (۲۰۱۶)، قیداری (۲۰۱۶)، میسون (۲۰۱۷)، تکین (۲۰۱۹) و رضایی و همکاران (۱۳۹۵)، خنیفر و همکاران (۱۳۸۷) و رئیسی و همکاران (۱۳۹۵) مطابقت و همخوانی دارد. در این زمینه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد.

۱) ترویج و آموزش کارآفرینی در جهت افزایش مهارت‌ها و انگیزه‌های کارآفرینانه و استمرار فرهنگ‌سازی در سطح جامعه شامل آموزش‌های عمومی، ترویجی و مهارت‌های کارآفرینانه در جامعه، معرفی کارآفرینان موفق در سطح جامعه و تدوین برنامه‌های درسی، آموزش‌های مهارتی کارآفرینی و خوداشتغالی از طریق آموزش‌های غیررسمی و از طریق افراد کارآفرین بومی در منطقه بایستی در جهت بسترسازی فرهنگی و آموزشی مورد توجه قرار گیرد.

۲) با توجه به اینکه کارآفرینان کشاورزی نیازمند مشاوره فنی در کسب‌وکارهای خود می‌باشند پیشنهاد می‌گردد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در رابطه با افزایش انواع مهارت‌های فنی مورد نیاز برای کسب‌وکارهای کارآفرینی ارائه گردد تا آنها پس از کسب مهارت، تخصص و دانش فنی مورد نیاز قادر به اداره موفق کسب‌وکار خود باشند.

۳) پیشنهاد می‌شود جهت آموزش و همچنین دسترسی کارآفرینان و سایر کنشگران زیست‌بوم‌های کارآفرینی آموزش‌ها و مشاوره‌هایی

کاری بالاتری برخوردارند، این امر موجب افزایش احتمال موفقیت آنها در آینده می‌شود. نتایج این بخش از تحقیق با نتایج تحقیقات زهرا و نامیسان (۲۰۱۳)، تکین (۲۰۱۹)، رانگ و همکاران (۲۰۱۵)، مایل و موریسون (۲۰۱۸)، سورش و رامراج (۲۰۱۲)، داوری و همکاران (۱۳۹۶)، آذر (۲۰۱۷) و رایس و هابرسون (۲۰۱۷) مطابقت و همخوانی دارد. در این زمینه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱) ترویج کارآفرینی و افزایش منزلت اجتماعی کارآفرینان از طریق برنامه‌های صدا و سیما به طوری که در انتقال مفاهیمی درباره خلاقیت و کار، چهره‌سازی مثبت از کارآفرینان، معرفی مصادیق کارآفرینی ایران، انعکاس دیدگاه چهره‌های برجسته کشور در زمینه کارآفرینی تقویت زمینه کارآفرینی در فیلم‌ها و سریال‌ها فعالیت شود.

۲) اعمال سیاست‌های تشویقی برای مطبوعات فعال در توسعه فرهنگ کارآفرینی و اختصاص حداقل یک صفحه از مطبوعات ملی و محلی به مباحث کارآفرینی و کسب‌وکار؛ مطبوعات می‌توانند به‌عنوان حلقه ارتباط بین کارآفرینان و مسئولان، سرمایه‌گذاران و صاحبان ایده یا کارآفرینان جوان و مشاوران کسب‌وکار، نقش مهمی در توسعه کارآفرینی ایفا کنند.

ابعاد آموزشی و ترویجی به‌عنوان سومین متغیر مهم متغیر رگرسیون شده است. آموزش کارآفرینی در کشور ما یکی از ضرورت‌های زیربنایی و درخور توجه ایجاد اشتغال می‌باشد. واقعیت آشکاری است که آموزش‌های رسمی در کشور ما به دلیل ضعف‌های ساختاری بستر مناسبی برای کسب تخصص و پرورش نیروهای کارآفرین به وجود نمی‌آورد. از طرف دیگر کارآفرینان و نیروهای مستعد در حوزه کشاورزی به دلیل نبود یک سیستم آموزشی کارآفرینی

در قالب سمینارها و کارگاه‌ها برای با موضوعات متنوعی همچون دسترسی به کنشگران، شناسایی فرصت‌های کارآفرینی، نحوه استفاده از اعتبارات و مدیریت کسب‌وکار ارائه گردد.

ابعاد زیرساختی چهارمین متغیر مهم متغیر رگرسیون شده است. موفقیت یا شکست کارآفرینان به واسطه کیفیت و سطح زیرساخت‌ها تعیین می‌شود. در حقیقت، وجود زیرساخت‌های مناسب هزینه‌های معامله را کاهش می‌دهد و اعتبار تجارت را بهبود می‌بخشد و فرصت‌هایی را برای شبکه کسب‌وکار ایجاد می‌کند و اقتصادهایی از تراکم در اطلاعات و مدیریت تبادل را ایجاد می‌کند. همه اینها جنبه‌های حیاتی از عملیات کسب‌وکار هستند. متأسفانه، بیشتر سیاست‌های زیرساختی شهری بازار مدار هستند و تأکید آنها بیشتر بر این است که چطور مشتریان می‌توانند استطاعت داشته باشند نسبت به اینکه چه پتانسیل اقتصادی و اجتماعی می‌تواند از ارائه سطوح معینی از زیرساخت‌ها به دست آید. اهمیت زیرساخت‌ها به اندازه‌ای است که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان بستر انجام فعالیت‌های کارآفرینی یادکرد؛ چراکه این عامل با نتایج مثبتی که دارد، در کنار سایر عوامل، زمینه توسعه کارآفرینی کشاورزی و توسعه روستاها را فراهم خواهد کرد. نتایج این بخش از تحقیق با نتایج تحقیقات مردان شاهی (۱۳۹۷)، داوری و همکاران (۱۳۹۶)، سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۰)، میگون پوری و همکاران (۱۳۹۷)، حسینی‌نیا و همکاران

(۱۳۹۸)، مایل و موریسون (۲۰۱۸)، آیزنبرگ (۲۰۱۱)، مایر (۲۰۱۶) و راندی (۲۰۱۷) مطابقت و همخوانی دارد. در این زمینه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- (۱) پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه گویه دسترسی به امکانات ترابری و حمل‌ونقل اولویت اول را در بین گویه‌ها شامل می‌شود با توجه به ماهیت بخش کشاورزی در جهت تولید محصولات توسعه امکانات ترانزیتی و زیرساخت‌های موجود آن در برنامه‌های بالادستی مورد توجه قرار گیرد.
- (۲) پیشنهاد می‌گردد با توجه به اینکه بازاریابی در عرصه‌های مختلف کشاورزی به عنوان یک اصل مهم و جدایی‌ناپذیر از موفقیت برنامه‌های کارآفرینی محسوب می‌گردد لذا توسعه زیرساخت‌های مرتبط با ایجاد واحدها و بنگاه‌های اقتصادی در جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینی در حوزه کشاورزی امری ضروری می‌باشد.
- (۳) با بهره‌گیری از توانمندی‌های موجود نسبت به استقرار زیرساخت‌های فناوری اطلاعاتی و مخابراتی در مناطق مختلف و امکان یک شبکه ملی و یکپارچه زیست‌بوم‌های کارآفرینی در همه مناطق کشور ایران بالاخص شهرستان کرمانشاه فراهم گردد. این شبکه تعاملی می‌تواند در بین کنشگران عرصه‌های مختلف کارآفرینی کشاورزی موجب دسترسی ساده و ارزان اطلاعات، توسعه پلتفرم‌های آموزشی، تجاری، بازرگانی خواهد گردید.

منابع

۱. انتظاری، ی. ۱۳۹۷. زیست‌بوم کارآفرینی نوآورانه: الگوی عمومی و پیام‌هایی برای ایران. توسعه کارآفرینی، ۱۱(۱): ۲۱-۴۰.
۲. احمدی، س.، کوهستانی، ح.، یادآور، ح. و شعبان علی فمی، ح. ۱۳۹۸. طراحی مدل توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار در بین زنان روستایی (مطالعه موردی استان کردستان). دانش کشاورزی و تولید پایدار، ۲۹(۳): ۲۳۷-۲۵۱.

12. Cohen, B. 2006. Sustainable valley entrepreneurial ecosystems. *Business Strategy and the Environment*, 15: 1–14.
13. Cunningham, J. 2018. Entrepreneurial ecosystems: economic, technological, and societal impacts, *Journal of Technology Transfer*, 44(2): 313–325.
14. Emilio, Pi., and Mercedes, S. 2017. "Researching the entrepreneurial behaviour of new and existing ventures in European agriculture," *Small Business Economics*, Springer, 49(2): 421-444.
15. Frenkel, A. 2016. Demand-Driven Innovation: An Integrative Systems-Based Review of the Literature, *International Journal of Innovation and Technology Management*, 12(2): 8-15.
16. Galati, F., Bigliardi, B., Petroni, A., and Marolla, G. 2017. Which factors are Perceived as obstacles for the growth of Italian academic spin-offs? *Technology Analysis and Strategic Management*, 29 (1): 84-104.
17. Hochberg. 2016. Accelerating Entrepreneurs and Ecosystems: The Seed Accelerator Model, *Innovation Policy and The Economy*, Volume 16. University of Chicago Press, 16(1): 25-51.
18. Hustedde, m. 2018. Entrepreneurship and Economic Development in Rural America, *Disability and Vocational Rehabilitation in Rural Settings*, 5 (1): 3-16.
19. Isenberg, D. 2011. when big companies fall, entrepreneurship rises, available at: <http://blogs.hbr.org/2013/03/when-Big-companies-fall-entrepreneur> (retrieved April 2020)
20. Jackson, M.O., Rogers, B.W., and Zenou, Y. 2017. The economic consequences of social-network structure. *Journal of Economic Literature*, 60(1): 49-95.
21. Jaonsson, J., Nilsson, J., Modig, F., and Hed val, G. 2017. Commitment to sustainability insmall and medium-sized enterprises: the influence of strategic orientations and managementvalues. *Business Strategy and the Environment*, 26(2): 69-83.
22. Lehmann, E.E., and Menter, M. 2018. Public cluster policy and performance. *Technology Transfer*, 43(3): 558–592.
23. Lingelbach, D. 2016. Business angels in sub-Saharan Africa. In *Handbook of*
۳. حسینی نیا، غ.، علی‌آبادی، و. و عطائی، پ. ۱۳۹۸. طراحی الگوی زیست‌بوم کارآفرینی در کسب و کارهای روستایی تعاون محور. توسعه کارآفرینی، ۱۲(۳): ۳۴۱–۳۶۰.
۴. کرد حیدری، ر.، منصوری م. و خداداد حسینی، س. ۱۳۹۸. فراترکیب عوامل مؤثر بر توسعه کسب‌وکارهای فناورانه نوپا در اکوسیستم کارآفرینی. فصلنامه علمی پژوهشی توسعه کارآفرینی، ۱۲(۱): ۱۴۱–۱۶۰.
۵. داوری، ع.، سفیدبری، ل. و باقرصاد، و. ۱۳۹۶. عوامل اکوسیستم کارآفرینی ایران بر اساس مدل آیزنبرگ. توسعه کارآفرینی، ۱۰(۱): ۱۰۱–۱۲۰.
۶. رضایی، ب.، نادری، ن. و سلیمانی، م. ۱۳۹۷. ضرورت تقویت اکوسیستم کارآفرینی روستایی. کارآفرینی در کشاورزی، ۵(۴): ۷۱–۸۹.
۷. علیزاده، ن.، نیکویی، ع. و مختاری، ح. ر. ۱۳۹۷. تحلیل محتوای مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده اکوسیستم کارآفرینی. کارآفرینی در کشاورزی، ۵(۴): ۸۹–۱۰۴.
۸. مرادی، م. یداللهی فارسی، ج.، محمدی الیاسی، ق.، فریدزاده، ر. ۱۳۹۹. واکاوی عوامل نهادی زیست‌بوم کارآفرینی دانشگاهی: مطالعه موردی دانشگاه تهران. اندیشه های نوین تربیتی، ۱۶(۴): ۳۱–۳۹.
۹. محمدی، م.، یزدانی، ح. ر. و اجاقی، حامد. ۱۳۹۸. شناسایی بازیگران اصلی و نقش‌های کلیدی در زیست‌بوم نوآوری نوپاها: مطالعه‌ای در استان همدان. مدیریت نوآوری، ۸(۱): ۲۱–۵۶.
۱۰. مؤمنی ه.، هادی، ص.، حسن، چیدری، م. و عباسی، ع. ۱۳۹۸. تحلیل وضعیت اکوسیستم کارآفرینی مؤثر بر توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه روستایی: بینش‌هایی از یک پیمایش در میان شالی‌کاران چندکاره حوضه آبریز دشت هراز. علوم ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۵(۲): ۱۶۷–۱۸۶.
11. Adner, R., Oxley, J.E., and Silverman, B. S. 2017. Introduction: Collaboration and competition in business ecosystems. *Collaboration and Competition in Business Ecosystems*, 30(1): 22-34.

31. Overholm, H. 2015. Collectively created opportunities in emerging ecosystems: The case of solar service ventures, 30(39): 14-25.
32. Paul, W. 2014. Cultural Factors and Entrepreneurial Mindset: The Role of Entrepreneurship Education, Education and Training 56(8/9):680-696.
33. pindado 2017. Entrepreneurial ecosystems and regional policy: A sympathetic critique. European Planning Studies, 23(9):121-127.
34. Poornima, A., and Rajini, G. 2021. Imperious Factors of Social Entrepreneurship to Create Innovative Ecosystems. Journal of Contemporary Issues in Business and Government, 27(1): 66-76.
35. Roundy, P. 2017. Social Entrepreneurship and Entrepreneurial Ecosystems: Complementary or Disjointed Phenomena, Journal of Social Economics, 44(9): 1-18.
36. Spigel B. 2017. The Relational Organization of Entrepreneurial Ecosystems. Entrepreneurship Theory and Practice 41(1):49-72.
37. Stam, E. 2015. Entrepreneurial ecosystems and regional policy: a sympathetic critique. European Planning Studies, 1759-1769.
38. Valdez, J. 1988. The entrepreneurial ecosystem: Toward a theory of new firm formation. Working Paper. available at: <http://www.sbaer.uca.edu/research/sbida/1988/PDF/11.pdf>. (retrieved_May 2021)
39. Portales, L. 2019. Social innovation and social entrepreneurship. Fundamentals, Concepts, and Tools. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- research on business angels. Edward Elgar Publishing, pp. 256-281.
24. Lowe, F. 2017. Breaking the Waves: Innovating at the Intersections of Economic Development, Economic Development Quarterly, 26(1): 33-43.
25. Miles, M. and Morrison, M. 2018. An effectual leadership perspective for developing rural entrepreneurial ecosystems, Small Business Economics, 3(2): 933-949.
26. Miles, M. and Morrison, M. 2018. An effectual leadership perspective for developing rural entrepreneurial ecosystems Small Business Economics, 4(6): 933-949.
27. Nauwelaers, C. 2018. Intermediaries in regional innovation systems: role and challenges for policy. In P. Cooke (Ed.), Handbook of regional innovation and growth, 4(3): pp. 467- 481.
28. Nepelski, D., Pesole, A., and Van Roy, V. 2018. The organizational and geographic diversity and innovation potential of EU-funded research projects. Technology Transfer 44(5): 359-380.
29. Neumeier, X. 2017. Entrepreneurial Ecosystems: Weak Metaphor or Genuine Concept? Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation, and Economic Growth, Emerald Publishing Ltd. 27(1): 35-45,
30. Okamuro, H. 2007. Determinants of successful R&D cooperation in Japanese small businesses: The impact of organizational and contractual characteristics, Research Policy, 36(10): 1529-1544.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 7(3), 2020

<http://jead.gau.ac.ir>

DOI: 10.22069/jead.2021.18869.1458

The factors affecting the development of agricultural entrepreneurship ecosystems from the viewpoints of extension experts

N. Ezati¹, M. Omid Najafabadi^{2*}, S.M. Mirdamadi³

^{1,2,3} Department of Economics, Agricultural Extension and Education, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 16/02/2021; Accepted: 14/06/2021

Abstract

The entrepreneurial ecosystem has played a key role in economic development and the emergence of innovation-based economies. To develop entrepreneurship in the agricultural sector, it seems necessary to identify the constituent elements of this ecosystem. The purpose of this study was to investigate the dimensions affecting the agricultural entrepreneurship ecosystem development based on the views of extension experts in Kermanshah. The research is of applied research type and the data collection method is non-experimental research. The statistical population of the present study is 255 extension experts in Kermanshah and the sample size has been calculated using Cochran's formula equal to 153 people. The data collection tool is a questionnaire containing 49 items to assess the factors affecting the development of the entrepreneurial ecosystem. The validity and reliability of the questionnaire were confirmed by expert review and Cronbach's alpha coefficient. The dependent variable is entrepreneurial ecosystem development, which is measured by the number of high-growth companies, the number of new companies participating, the export performance of small companies, the number of new businesses and the net growth of the business population in agriculture in Kermanshah city. The regression results showed that the factor of laws and policies (beta coefficient 0.426), cognitive-cultural factor (beta coefficient 0.298) and educational-extension factor (beta coefficient 0.138) had the greatest impact on entrepreneurial ecosystem development. Establishing supportive laws and policies for the governmental and non-governmental can develop successful ecosystems in the field of agriculture.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurship Ecosystem, Kermanshah city, Laws and Policies.

---

*Corresponding author; m.omidi@srbiau.ac.ir

